

СЛОВОРЕДНИ ОСОБЕНОСТИ НА ОБСТОЯТЕЛСТВЕНИТЕ ПОЯСНЕНИЯ В НОВИНАРСКИТЕ ЗАГЛАВИЯ

Гл. ас. д-р Силвия Коева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Предложеното изследване илюстрира и анализира две съвременни тенденции при избора на словоред на обстоятелствените пояснения в новинарските заглавия, като акцентира върху създадите се условия за забавена или променена рецепция на съобщението. Първият езиков механизъм се изразява в поставяне на обстоятелствени пояснения (преди всичко за място) в края на основното заглавие, а вторият си служи с обстоятелства с въвеждаща функция. Изводите разкриват по какъв начин чрез забелязаните речеви употреби се изменя традиционният облик на заглавията на новините и до какви проблеми за осигуряване на информативността им води това.

Ключови думи: заглавия; новини; обстоятелствени пояснения; словоред; рецепция на езиков текст

Заглавията на новинарските текстове са елементът, който пръв указва най-актуалната информация от съдържанието. Стандартната им структура се съобразява с изискването за краткост, яснота и неотклонение от водещата новина. При необходимост други факти и обстоятелства, оценени като достатъчно важни, заемат място в подзаглавие. Ако споменатите принципи се следват, включването на второстепенни изреченски части в основното заглавие трябва да е ограничено и да се ръководи от осигуряването на извличане на най-ясния и най-точния смисъл. Допълненията в повечето случаи са неотменна част от структурата на заглавията, а определения се употребяват при необходимост от конкретизиране на предметите (*Откриха обявено за издирване 13-годишно момиче от Шумен*, Dariknews.bg, 19.03.2025 г.). Отговорите на въпросите *Къде?* и *Кога?* в повечето случаи са задължителни компоненти на началото на новините – лийда, а в днешно време останалите обстоятелства се уточняват по-нататък в изложението, освен ако самите те не са акцент в новината (вж. Terziev 2006, p. 375).

В последно време обаче онлайн медиите предлагат изобилие от заглавия, в чийто състав са включени различни обстоятелствени пояснения. Обособяват

се две тенденции. Най-отчетлива е тази обстоятелствените пояснения за място и (по-рядко) за време да се поставят в края на заглавието, често за сметка на краткостта и яснотата на съобщението. В края на заглавията се срещат и други разновидности на второстепенната изреченска част, но двата типа обстоятелства са със значително по-висока честота на употреба, що се отнася до представянето на сериозните, а не на по-развлекателните новини. Появата им в българската реч, като цяло, е по-честа спрямо други – напр. тези за цел и за причина. Това не е случайно, а навярно е свързано с факта, че „...всъщност абсолютна обстоятелствена функция проявяват само обстоятелствата за място и за време [...], което до голяма степен предопределя връзката, взаимозависимостта (семантична и граматична), а чрез тях и позицията спрямо пояснявания глагол и ролята им в състава на изречението...” (Georgieva 1974, р. 47). И. Недев споделя подобни наблюдения, въз основа на които използва термина *обща обстоятелствена пояснения*¹. „Твърде често обстоятелствените пояснения по смисъл се свързват не с отделна част от изречението, а с цялото изречение [...] Такива обстоятелствени пояснения могат да поясняват две или повече от две прости изречения, като заемат позиция в началото на първото изречение или между неговите части (подчерт. мое – С.К.) [...] В роля на обща обстоятелствена пояснения (детерминанти) влизат най-често обстоятелствените пояснения за място и за време“ (Nedev 1992, р. 121). Най-общо за словоредните особености на обстоятелствените пояснения в простото изречение Е. Георгиева пише: „Обстоятелствата са също глаголни пояснения и затова влизат в състава на глаголната група, образувайки по-тесни или по-независими и свободни съчетания с глагола. От това до голяма степен се предопределя позицията им в изречението“ (Georgieva 1974, р. 47). И по-конкретно: „Обстоятелствените пояснения за място и време имат по-редуцирана синтагматична споеност с глагола [...] Обстоятелството за начин проявява по-голяма синтагматична, а чрез нея и позиционна споеност и зависимост“ (Georgieva 1974, р. 48). Въпреки това авторката подчертава, че обстоятелствените пояснения за място невинаги се разполагат свободно в изречението и че основната им позиция е контактната. Контактната препозиция е типична за случаите, при които сказуемото глагол предшества подлога, но в различни изречения структурата е обстоятелствено пояснение за място + подлог + сказуемо, като това са употребите на обстоятелства, поясняващи цялото изречение. Постпозицията се свързва с актуалната информация в изречението (Georgieva 1974, р. 49).

За някои от новините информацията за мястото или времето на събитието дори не е от първостепенна важност при формулирането на заглавието и може да се предостави в началото на същинския текст. Тенденцията в днешно време обаче е посочването на мястото и по-рядко на времето, както и на други обстоятелства да се извършва още в заглавието, но в края му, за да не отнема най-важната функция от главния факт. Понякога осезаемо

се нарушава стандартният словоред на българското изречение (заради голямо отдалечаване на сказуемото, заради актуализиране на второстепенна информация и под.), което на пръв поглед не е новост за медийните заглавия. Отдавна се обсъждат езиковите стратегии за постигане на атрактивност чрез промяна на словореда, но акцентът най-често пада върху създаването на условия за трудно разграничаване на субекта и обекта. Кр. Стоянов пише, че атрактивността на текста е резултат от журналистическа стратегия, реализираща се в две направления, второто от които се изразява в следното: „2. Създаване на нарушени граматически конструкции посредством пренебрегване на стандартната норма, най-често в рамките на едно изречение или в заглавието. Нарушената граматическа (синтактична) норма затруднява бързото и непосредствено възприемане на текста...“ (Stoyanov 1999, p. 119). Примерите, които Кр. Стоянов представя, са от в. „24 часа“ от 1992 и 1996 година – *Пастир наръга дядо заради коза* и под., и служат за илюстрация на намалената яснота относно субектно-обектните отношения (Stoyanov 1999, p. 119). Въпреки че в последния – *Ченгета срещу минижуна повикаха даскали в индонезийско училище* (Stoyanov 1999, p. 119), е налице разглежданата тук тенденция, тя не се коментира от автора. Може би втората двусмислица (даскалите са повикани в училището или те са даскали в такова училище) се е получила неочаквано, неосъзнато. Наблюдаваният ефект от разменените позиции на подлога и на прякото допълнение Кр. Стоянов обяснява като цел на продуцента на текста – „шум“ в рецепцията, който „задържа вниманието на читателя, като го стимулира да прочете текста под цитираното заглавие“ (Stoyanov 1999, p. 119), т.е. той е умишлено постигнат. Но дали същият резултат при избора на словоред на обстоятелствените пояснения е винаги умишлен?

В днешно време може да се твърди, че за сметка на затрудненото разбиране на субектно-обектните отношения се засилва затрудненото осмисляне на обстоятелствените. Предпочитат се заглавия като *Манолова и Енчев: Планира се бойкот на търговските вериги да има всеки четвъртък* (Fakti.bg, 19.02.2025 г.), вм. по-естествената подредба *Планира се всеки четвъртък да има бойкот...* (контактна препозиция, подлогът е след сказуемото). Добавянето на мястото и на времето в края на заглавието не създава непременно двусмислици или неясноти, но в примери като следващите е очевидно, че е избран нестандартен словоред и че обстоятелствата би могло да се уточнят по-късно в текста, с което да се постигне краткост и по-силен акцент върху новината: *Засилено полицейско присъствие за 8-и декември в столицата* (Nova.bg, 05.12.2024 г.) и *Пуснаха от ареста Джейхан Ибрямов след полунощ* (Dnes.bg, 07.11.2024 г.). И двете заглавия няма да станат по-малко въздействащи, ако се съкратят чрез премахване на последната част. С нарочното ѝ добавяне в много други случаи се създава предпоставка за двусмислици (по-

някага с извличане на нелеп смисъл) и в известна степен това влиза в противоречие с изискването за яснота и ударност на новинарското заглавие, тъй като се предизвиква забавяне на възприемането и колебание най-вече в по-силно разширените структури. Не може да се приеме с категоричност, че този ефект от словоредния избор е винаги цел на медията. Това се вижда от проблемите при анализирания по-долу заглавия. От друга страна, когато се получава възможност за необичайно тълкуване, заглавието може да стане примамливо и да се приеме, че това е обмислен ход. Изключителната честота на явлението при всички положения обаче показва, че се наблюдава по-скоро следване на наложил се модел, а амфиболиите и озадачаващите формулировки нерядко са случаен резултат.

Има заглавия, в които обстоятелствата съвсем естествено се появяват в структурата на простото изречение. Ако няма страдателен залог и твърде много второстепенни части, дори да се получи конструкция съществително име + предлог + съществително име, потенциалният двусмислен израз може изобщо да не бъде осъзнат. Ако обаче второстепенните части, изразени с предлог и съществително име, са повече, в случаи като *Домашно куче скочи от тераса след новогодишните гърмежи в Асеновград* (Glasnews.bg, 02.01.2025 г.), колебанието е за това дали *в Асеновград* е замислено като обстоятелствено пояснение за място (*скочи в Асеновград*) или като несъгласувано определение (*гърмежи в Асеновград*). Най-бързо и точно ще се възприеме вариантът *В Асеновград домашно куче скочи...*, но подобно начало ще намали силата на новината. Всъщност много по-добър вариант ще е *Домашно куче скочи от тераса заради новогодишните гърмежи* с уточняване на мястото в първото изречение на лийда.

Втората тенденция, свързана със словореда на обстоятелствените пояснения, се наблюдава достатъчно често, за да прави впечатление при редовен преглед на новото за деня. Има се предвид поставянето на обстоятелствата в началото на основното заглавие като елемент, въвеждащ в ситуацията. По-някага именно те са търсената сензация, но в много случаи не са по-важни от главното събитие, затова необмисленото следване на наложил се модел е доста озадачаващо, понеже наподобява разказ с увод – нещо нетипично за новинарските информационни жанрове.

Настоящото изследване си поставя за **цел** да илюстрира и да анализира споменатите предпочитания в словореда на обстоятелствените пояснения в новинарските заглавия, като акцентира върху създадите се условия за забавена или променена рецепция на съобщението. Материалът е екскерпиран от някои от най-четените популярни информационни сайтове у нас – Nova.bg, Vesti.bg, Dariknews.bg, 24chasa.bg и др., и са направени отделни сравнения с малко известни и с развлекателни медии. Забелязаните особености са илюстрирани с 48 заглавия.

1. Обстоятелствени пояснения в края на заглавието

Словоредният проблем в заглавните комплекси на новините често произтича от това, че позицията на обстоятелственото пояснение е след друга изреченска част, изразена със съществително име (или субстантивирана част на речта), при което се получава структура, типична за определяемо и несъгласуваното му определение – съществително + предлог + съществително. Оттам и коментираното разколебаване. Обстоятелствените пояснения за място в повечето случаи са образувани от предлог за място (*в, на*) и съществително име топоним.

16-годишна майка роди първото бебе за 2025 г. в Хасково
(24chasa.bg, 02.01.2024 г.)

С избрания словоред се променя актуалната информация в изречението. Не става и веднага ясно дали бебето е първо за 2025 г. само за град Хасково или за цялата страна. Ако информацията за града се премахне и остане само в началото на текста, ще има ясен акцент в заглавието – възрастта на майката. Тази новина се е оказала предизвикателство за всички медии, чиито заглавия съдържат не по-малко очевидни проблеми, напр.:

Дете роди първото бебе на Хасково за 2025 година
Майката е 16-годишна (Dnes.bg, 02.01.2024 г.)

Лошият подбор на номинации (*дете – майката*) води до първата двусмислица – чия е майката? Предлогът *на* създава начална асоциация с типичната структура за посочване на баща (раждам дете *на някого*) и подсказва, че детето е първо само за града. А отдалечаването на несъгласуваното определение за 2025 година от определяемото му *първото бебе* го лишава от граматическата и смисловата му връзка в словосъчетанието. Трудности със словореда срещат и други не толкова известни медии: ***16-годишна роди първото за 2025 г. бебе в Хасково*** (5minuti.bg, 02.01.2025 г.) – получил се е хипербат и остава възможността за тълкуване, че това е първото бебе за годината само в Хасково, а заглавието на Bgvesti.net, представящо учудващо сходна новина, буди смях – ***16-годишна роди първото бебе в Хасково през 2024 година*** (01.01.2024 г.). Дотогава в града навярно не са се раждали деца.

Застреляха домашно куче на тераса в Дряново
(Dariknews.bg, 28.04.2023 г.)

Този тип заглавия се срещат често. Сякаш се изтъква особената значимост на факта, че терасата е в Дряново, и акцентът не е в кой град е извършена

стрелбата. Избягва се начало с *В Дряново застреляха...* . Подобен ефект се получава и при *Десетки починали заради фалшив алкохол в Анкара* (Vesti.bg, 07.02.2025 г.), вм. *Десетки са починали в Анкара заради фалшив алкохол*.

Рентген засече взривни вещества в пратки на куриерска фирма в София
(Nova.bg, 27.11.2024 г.)

Куриерската фирма е софийска или пратките на все още неконкретизирана фирма са засечени в София?

Хванаха дилър с кристали за 200 дози и друга дрога до Женския пазар
(24chasa.bg, 20.02.2025 г.)

По същия начин заради отдалечаването на обстоятелството от поясняваното глаголно сказуемо се мисли за дрога до Женския пазар, а не за мястото на залавянето. Словоредът на обстоятелството се съчетава с брахилогията на съюза с (*и (с) друга дрога*), заради която се създава възможност за тълкуването ‘хванаха дилър с кристали и (хванаха) друга дрога’.

Следващото заглавие комбинира коментирания словоред с другия актуален механизъм при оформление на новинарски заглавия – въвеждащите обстоятелства.

С КРАК В ГЛАВАТА: Шофьор рита жена в главата на пътя
(Nova.bg, 02.06.2021 г.)

Очевидно е и от наблягането на обстоятелството за начин в началото, че мястото на случката съвсем не е от първостепенна важност, дори е плеонастично добавено, понеже се подразбира.

Проблемът в следващото заглавие е очевиден, макар че не е ясно дали *до парламента* е обстоятелство за място към изпуснатото сказуемо *излизат* (подобна елипса е често срещан механизъм в медийните заглавия), или е отдалечено несъгласувано определение на *протест*.

КНСБ на протест за по-високи заплати до парламента
(Nova.bg, 20.03.2025 г.)

В повечето случаи обстоятелствените пояснения, изразени с предлог и съществително име, заемат позициите на несъгласувани определения, но понякога определението се „маскира“ като обстоятелство.

Огласиха имената на биячите зад колоните на протеста
(Dnes.bg, 24.08.2021 г.)

Отнема известно време да се извлече смисълът преди прочита на основния текст. В началото може да се разбере, че *зад колоните* е обстоятелствено пояснение на сказуемото *огласиха*. Оказва се обаче, че действително е несъгласувано определение. Едва ли щяха да се създадат същите затруднения, ако не беше добавен елементът *на протеста*, което в съзнанието на читателя първоначално се появява като определение на *колоните* (*колоните на протеста*) или като обстоятелствено пояснение за време (*огласиха на протеста* = *по време на протеста*), след това може и да се стигне до правилния извод, че това е още едно несъгласувано определение (*биячите на протеста*).

На фона на силно изразеното старание мястото на събитието да се изтъкне още в заглавието, единствено като манипулативни могат да се определят следните шокиращи новини, които са оставени без съответното обстоятелство. Целта е читателят да допусне, че се отнасят за България, и да прояви интерес към новината. На сайта Vesti.bg с много дребен шрифт горе вляво е изписано името на рубриката – „Свят“, то е видимо след отваряне на новината, но лесно остава незабелязано.

Военен хеликоптер се сблъска с пътнически самолет
Инцидентът предизвика мащабна спешна реакция и спиране на всички полети
(Vesti.bg, 30.01.2025 г.)

В подзаглавието на следващия заглавен комплекс мястото е посочено по наложил се начин, но тази информация не е видима, преди да се кликне на връзката, а и е оформена с по-дребен шрифт. Ако се прочете само основното заглавие, се допуска, че случилото се е в България.

Три жени починаха след ядене на Коледна торта
Още една жена и дете са били приети в болница в Бразилия
(Vesti.bg, 30.12.2024 г.)

Позицията на обстоятелственото пояснение (?) за място в самия край на подзаглавието след съществително име способства за поддържането на идеята, че все пак е възможно български граждани да са приети в болница в Бразилия (*в Бразилия* да е несъгласувано определение на *болница*).

Включването на обстоятелствените пояснения за време в края на заглавията порядко създава затруднения за разбирането на новината. В повечето случаи няма очевидни двусмислици, но все пак се отчита, че стандартната позиция на обстоятелството за време е пренебрегната. „Обстоятелството за време е най-самостоятелното и независимо глаголно пояснение...“ (Georgieva 1974, p. 49). „Затова неговото

нормативно разположение е препозицията, най-често абсолютната препозиция в изречението (фактическата норма в писмената реч). Тази му позиция е граматически и същевременно комуникативно обусловена с цел да не нарушава граматическата и комуникативната структура на изречението...“ (Georgieva 1974, p. 50).

Рюте: Европа и Канада са увеличили разходите си за отбрана с 20% през миналата година (Novini.bg, 07.02.2025 г.)

Предпочетен е словоред, при който обстоятелственото пояснение за време е твърде отдалечено от сказуемото, вместо *През миналата година Европа и Канада са увеличили...*. Макар заглавието на тази новина да има почти еднакъв облик в някои медии, на сайта на „24 часа“ са го съкратили на **Марк Рюте: Европа и Канада са увеличили разходите си за отбрана с 20 %** (24chasa, 07.02.2025 г.), Mediapool.bg също са заложили на краткостта, като се премахнали дори източника в началото и местоимението, а други сайтове са преценили, че е достатъчно да използват кратка формулировка на обстоятелството, и са използвали *през 2024 г.* вместо *през миналата година*. Това е доказателство, че все още въпреки забелязаната тенденция съществуват съображения с изискването за краткост на новинарските заглавия.

Друга особеност, която се наблюдава и при поставянето на времето на събитието в края на заглавието, е възприемането му като ядрото на ремата в изречението, като актуалната информация. Нейното място най-често е във втората част на изречението, особено в писмената реч, при която не се реализира суперсегментната система (*Мъжът влезе в стаята.* – Какво направи мъжът? Къде влезе мъжът? и *В стаята влезе мъжът.* – Кой влезе?).

Спипаха наркодигър и клиент след гонка в София
(Novini.bg, 07.02.2025 г.)

Акцентът пада върху това, че гонката се е извършила в София (след *гонка в София*, а не *спипаха в София след гонка*).

Проблеми с позицията на обстоятелствата за време може да се установят и при заглавия на развлекателна тематика. Сходните похвати намекуват за смесването на качествения и популярния облик на медиите в България:

Зуека показва СНИМКА от сватбата си преди осем години
(Fakti.bg, 28.01.2025 г.)

Следва да се илюстрира затруднената рецепция, предизвикана от натрупване на обстоятелствени пояснения и други второстепенни части в края на заглавията, дори моделът на словоред в някои случаи да изглежда стандартен. Когато в заглавието са включени повече обстоятелства и стремежът е те да се

поставят в края, извличането на смисъла става още по-сложно. Подобен ефект заради структурите с предлог и съществително се получава например, когато обстоятелството е след непряко допълнение.

Криминално проявен уби котка с въздушна пушка в Пловдив
(24chasa.bg, 06.06.2023 г.)

Ако беше запазено само обстоятелственото пояснение за начин² с пушка, краткостта щеше да подсили по-бързото извличане на точната информация и нямаше да се „промъкна“ идеята, че котката е държала въздушната пушка.

Краткостта в заглавия като *Деца пребиха мъж с камъни* (Vesti.bg, 10.02.2025 г.) обикновено е достатъчна, за да се предотврати бързо разбирането, че мъжът е носил камъни, но допълнителните второстепенни части вече създават проблем – *Три деца са пребили мъж с камъни без причина, съобщават от пресцентъра на полицията*. Вместо обстоятелството за начин да се намира след сказуемото, едва ли не излиза, че мъжът е с камъни без причина. Граматичното разположение на обстоятелствата за начин е контактната постпозиция (Georgieva 1974, р. 50). Макар тук словоредът да е напълно естествен (преките допълнения запазват контактната си постпозиция при комбинация с обстоятелствени пояснения (Georgieva 1974, р. 51), заради потенциалната двусмислица редица медии са го нарушили, като са разменили местата на допълнението и обстоятелството – *Деца пребиха с камъни мъж в Мерицлери* (24chasa.bg), но в края се указва мястото, което създава вече коментираната особеност – *мъж в Мерицлери* вм. *пребиха в Мерицлери*; *Три деца пребиха с камъни мъж без причина* (Novini.bg) с отдалечаване на второ обстоятелство за начин, което създава същото колебание. На пръв поглед изглежда невъзможно да се даде цялата информация, без да се усетят проблемите на словоредата. Dariknews са намерили добро решение, като са приложили втория механизъм, уточнили са мястото в самия текст, а не в заглавието и са разменили позициите на второстепенните части в края – *Без причина: Деца пребиха с камъни мъж* (Dariknews.bg).

Дължината на фразата определено е от значение за скоростта при разбирането и на следващото заглавие.

Три от намушканите с нож от ислямист в Нова Зеландия
са в критично състояние (Btvnovinite.bg, 04.09.2021 г.)

Възможността за отделяне на простите словосъчетания *нож от ислямист*, *ислямист в Нова Зеландия*, *намушканите в Нова Зеландия* (третото е адекватното) прави формулировката тромава. Причината е преди всичко тази, че

в *Нова Зеландия* не е общо обстоятелствено пояснение, а се отнася конкретно до причастието *намушканите*, заради което не трябва да заема отдалечена позиция. Също така са подредени последователно непреки допълнения и обстоятелствено пояснение, две от които в позиция, типична за несъгласувано определение.

Подобни проблеми се откриват и на сайта Dnes.bg в публикация от 20.02.2025 г.:

Две жени са убити при нападение с нож в магазин в Чехия

Възможните колебания са при отделянето на словосъчетанията *убити с нож* или *нападение с нож* (но *убити по друг начин*), *нож в магазин*, *магазин в Чехия* или *са убити в Чехия*, *нападение в магазин* или *са убити в магазин* (при първото се допуска, че може да са убити след това – навън, при гонение или бягство).

Скиор почина след удар в дърво край писта в Пампорово
(Nova.bg, 23.02.2025 г.)

Колебанието е за възможните пояснявания – *почина край писта*, *почина в Пампорово*, *удар край писта*, *дърво край писта*, *писта в Пампорово*.

В следващото заглавие двусмислицата произлиза от употребата на обстоятелственото пояснение за причина. След като споменава, че останалите обстоятелства (освен за място и за време) се употребяват значително по-рядко, Е. Георгиева добавя, че появата им зависи от контекстовите и комуникативните условия, че не проявяват специфични словоредни особености, тъй като споделят стандартното правило за позиция на обстоятелствените пояснения – контактна, след сказуемото (Georgieva 1974, p. 50). Но заради наличието и на контактено позиционирани преки и непреки допълнения (понякога с техни пояснения) двусмислици при натрупването на изреченски части не са изключени.

Задържаха мъж за побой над 15-годишна от социален дом заради отказ да проституира (Nova.bg, 07.02.2025 г.)

Излиза, че само защото е отказал да проституира, мъжът бил задържан за побой. Натрупването на останалите конкретизиращи второстепенни части е отдалечило обстоятелството от думата *побой*, с която образува словосъчетание.

Навярно поне в част от случаите коментираните проблеми са забелязани от редакторите и са довели до прилагане на друг подход във формулирането на новинарски заглавия.

2. Обстоятелства с въвеждаща функция

За заглавията на информационните агенции С. Терзиев пише „То (заглавието – С.К.) трябва да бъде колкото може по-точно, да съдържа кондензирано новината и да бъде кратко – не повече от 5 – 6 думи“ (Terziev 2006, p. 373). Препоръката важи преди всичко за агенциите и за други издания с качествен облик, но въпреки че нашите онлайн медии са с предимно популярен характер, не може да се отрече, че за сериозните новини това са основни съображения. Използването на по-сложни синтактични структури и на по-въздействаща лексика е резултат от стремежа за постигане на атрактивност в различна степен. Затова само донякъде е изненадващо, че немалко заглавия съдържат елемент, въвеждащ в обстановката – обстоятелствени пояснения за условие и отстъпка в началото. Те снижават ударността на новината, а стандартното им място не е дори в челото на материала, а в бекграунда. В част от примерите обстоятелството представлява интерес и появата му в началото е оправдана.

Още тук трябва да се уговори, че е възможно разглежданите обстоятелства да се възприемат като отделни изречения с липсващи части. В съвременното оформление на новинарски медийни заглавия съществува предпочитание към поднесени по същия начин въвеждащи едносъставни изречения, които не са с обстоятелствена функция – **Мразовито и ледено: Жълт код за ниски температури е обявен в цялата страна** (Dnes.bg, 20.02.2025 г.) – това не са съгласувани определения на дума от заглавието, а е пропуснато подразбиращото се определяемо *време*, а може би – формата на спомагателния глагол *ще бъде*; **Компромис: ЕС няма да глобява производителите за вредните емисии?** (24chasa.bg, 20.02.2025 г.). Разликата е в това, че същинската, поинформативната част на заглавието представлява конкретизиране на предходния елемент, докато разглежданите въвеждащи обстоятелства са тези, които поясняват следващия ги елемент, затова е по-логично да не се разглеждат като прости предикативни единици (с изпуснати главни части) въпреки двосточиято и главната буква след него. В редки случаи се използват уточняващо тире или (неправилно) запетая, което навежда на мисълта, че към пунктуационен знак се прибавя просто за да се подчертае още веднъж обстоятелството – механизъм, подобен на обособяването.

За разлика от предходния механизъм при този най-често се срещат обстоятелствени пояснения **за време**, а след тях се използват предимно едносъставни безподложни неопределенолични изречения:

След взрива в Баня: Пуснаха движението по улицата, един човек остава в неизвестност (Btv novinite.bg, 26.01.2025 г.)

След взрива в Баня – един мъж остава в неизвестност
(Bntnews.bg, 27.01.2025 г.)

След новогодишно празненство: Откриха мъртва 20-годишна жена в Чепеларе (Nova.bg, 01.01.2025 г.)

След сигнал на NOVA: Отмениха глобата на шофьор за превишена скорост (Nova.bg, 01.01.2025 г.)

След забележка на пътя: Пребиха мъж пред бременната му жена (Dariknews.bg, 24.01.2025 г.)

В последното заглавие се съдържа значение за причина и предлогът *след* може да се замени със *заради*. Въпреки това е предпочетен първият заради очевидно много трайно установилия се синтактичен модел.

Сравнително често в началото на заглавията се поставя и въвеждащо обстоятелствено пояснение **за отстъпка**:

Въпреки обилните снеговалежи, пътната обстановка в Община Казанлък е спокойна (Focus-news.net, 18.02.2025 г.)

Въпреки рекордните приходи, Арсенал е на загуба от 21,4 милиона (Dsport.bg, 20.02.2025 г.)

Владимир Лазаров, ЦГМ:
Независимо от вида на плащането, цената на Зеления билет е 1 лв. (Bnr.bg, 09.01.2025 г.)

Въвеждащо обстоятелствено пояснение **за причина**:

В резултат на „външно влияние“: Подводен кабел между Латвия и Швеция е повреден (Vesti.bg, 26.01.2025 г.)

Заради изядена кокошка: Шофьор върза и влачи куче с колата си (Nova.bg, 07.08.2023 г.)

Въвеждащо обстоятелствено пояснение **за цел**:

За отмъщение: Мъж с кол потроши автобус в „Столипиново“ (Nova.bg, 16.01.2025 г.)

Комбинират се двата разглеждани механизма, което облекчава словоредата при добавянето на повече обстоятелствени пояснения. Обстоятелството за начин (или допълнението) *с кол* се е превърнало в несъгласувано определение

и така се допуска колът само да е държан, но потрошаването да не е ставало (изцяло) с негова помощ.

Въвеждащо обстоятелствено пояснение **за начин**:

Зад гърба на ЕК: Великобритания поканила на тайна вечеря избрани страни от ЕС в опит за радикално превъоръжаване
(Offnews.bg, 4.04.2025 г.)

Няколко въвеждащи обстоятелства:

При опит за сделка, след гонка и блъснати коли: Полицай пострада при залавянето на дилър на droga (Nova.bg, 11.12.2024 г.)

Въвеждащи обстоятелства се откриват и в заглавия на развлекателни текстове:

Въпреки милионите си: Звезди, които живеят скромно
(Nova.bg, 11.12.2024 г.)

За да не страдат близките им: Жена се представя за мъртвата си близка в продължение на години (Btvnovinite, 18.12.2024 г.)

Прибягването до подобни формулировки на новинарски заглавия явно е резултат на преценката на авторите и на редакторите за важността на обстоятелствата, при които се е случило събитието. Иначе, като се изключи по-свободната позиция на времето, останалите обстоятелствени пояснения – за причина, за цел, за отстъпка, имат по-естествена поява в края на изреченската структура. Значението на обстоятелствата често се подсилва с оформлението им като самостоятелни изречения (заради двосточието и главната буква след него), което ги превръща в своеобразни катафорични връзки, в елементи, подлежащи на разясняване. Създаването на това очакване допълва списъка с похвати за постигане на атрактивност.

Изводи

1. Съвременните заглавия на новините в интернет се характеризират със засилена употреба на обстоятелствени пояснения за място и малко по-рядко за време, добавени в края. Отдалечаването им от думата, с която пряко се свързват в подчинително отношение, се превръща в предпоставка за забавено извличане на точния смисъл, тъй като са изразени с предлог и съществително име (често топоним или друго собствено име) и заемат стандартна позиция на несъгласувани определения – след назован предмет. Резултатът от избрания

словоред може да има различен ефект: 1. единствено да създаде усещане за неестественост на речта, 2. да промени актуалната информация в изказването или 3. да създаде възможност за извличане на различен смисъл.

Срещат се и други обстоятелства (предимно за начин, за причина и за отстъпка), но повечето от тях застават на стандартната си позиция и невинаги са причина за колебания в извличането на смисъла.

В единични случаи несъгласуваните определения, отдалечени от своето определяемо, се възприемат като обстоятелства (главно заради предлога и изграждащия се усет към новите структури).

2. Предпоставка за затруднената рецепция може да се окаже натрупването на второстепенни части, изразени с предлог и съществително. В някои случаи възприемането на информацията се затруднява от неточния подбор на предлози (*за* вм. *заради*), както и заради изпускане на предлози.

3. Стремешът да се добави обстоятелственото пояснение за място в края на заглавието за сметка на яснотата му, е ясно забележима тенденция, затова представянето на шокиращи сериозни новини без уточнена държава може да се изтълкува като резултат от манипулативна стратегия – с тях атрактивността се подсилва, тъй като се предполага, че може би събитието се е случило в България или засяга български граждани.

4. В останалите случаи се открива по-скоро желание за повишаване на информативността, а не на атрактивността на заглавието, макар че уточняването на мястото в заглавието невинаги е задължително за това, което се съобщава. Може да се уточни в началото на новината и с това заглавието да стане по-кратко и по-въздействащо.

5. Друг често срещан механизъм е поставянето на обстоятелствата като въвеждащ елемент в началото на заглавията. Така изпъкват като извънредна информация, съдържаща се в новината (но невинаги са такава) и се създава възможността двете тенденции да се следват в едно заглавие.

При наличие на повече второстепенни части обаче може да е механизъм, който улеснява разбирането, като избягва коментирания по-горе ефект от натрупване на второстепенни части.

6. Открояването на обстоятелството става с поставяне на двоеточие след него и начало на същинската част от заглавието с главна буква, но понякога пунктуационният знак е запетая или тире, последвани от малка буква, което говори за зависимостта на началния компонент от следходния и го разграничава от въвеждащите едносъставни или непълни изречения.

7. В началото на заглавията на сериозните новини най-много се поставя обстоятелството за време. Това различава втория механизъм от първия, при който в края се поставя преимуществено мястото. След изразяване на обстоятелствено значение за време в началото обикновено се предпочитат неопределенолични изречения.

8. В сравнение с първия механизъм при втория се използват по-често и други разновидности на обстоятелствените пояснения – най-вече за цел, за отстъпка и за причина. И в двата типа структури обаче много рядко се срещат останалите обстоятелства.

9. Въвеждащите обстоятелства от различен тип (или при комбинация) се предпочитат за подчертаване на необичайните условия, при които е протекло събитието, но изглежда, че нерядко прибегването до тях става само за да се следва моделът. Той е характерен за текстове, посветени на развлекателни и научнопопулярни теми, и е интересно това, че в днешно време се използва във висока степен при сериозните новини на различни български сайтове, тъй като превръща заглавията в „разказвателни“ и понякога в по-емоционално на-товарени тематични изразители.

Медийният език непрекъснато се променя, едновременно отразявайки и диктувайки езиковите моди в обществото. Затова с оглед на влиянието, което има, е важно да се коментират както неговата оригиналност, така и появата на определени недостатъци, свързани с нея. Резултатите, представени в този материал, заемат своето място в цялостното описание на актуалното състояние на езика на медиите у нас.

БЕЛЕЖКИ

1. За необходимост от терминологично разграничаване на двете групи обстоятелства пише и Е. Георгиева (Georgieva 1974, p. 48).
2. Определянето на подобни изреченски части като непряко допълнение или като обстоятелствено пояснение понякога се основава на субективна преценка или на отчитане на контекста, а не само на наложилото се схващане, че щом обектът не е членуван, е налице допълнение (вж. Недев 1992, с. 119 – 121).

ЛИТЕРАТУРА

- ГЕОРГИЕВА, Е., 1974. *Словоред на простото изречение в българския книжовен език*. София: Издателство на БАН.
- НЕДЕВ, И., 1992. *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. София: ДФ „Бряг-принт“ – Варна. ISBN: 954-799-009-9.
- СТОЯНОВ, КР., 1999. *Обществените промени (1989 – 1996) и вестникарският език*. София: Международно социалингвистическо дружество. ISBN: 954-8818-05-1.
- ТЕРЗИЕВ, С., 2006. *Агенционна журналистика. Същност на журналистическата информация и техника за писане на новини*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. ISBN: 954-07-2348-5.

REFERENCES

- GEORGIEVA, E., 1974. *Slovoled na prostoto izrechenie v balgarskia ezik*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.
- NEDEV, I., 1992. *Sintaksis na savremennia balgarski knizhoven ezik*. Sofia: DF "Bryag-print" – Varna. ISBN: 954-799-009-9.
- STOYANOV, KR., 1999. *Obshtestvenite promeni (1989–1996) i vestnikarskiyat ezik*. Sofia: Mezhdunarodno sotsiolingvisticheskoto druzhestvo. ISBN: 954-8818-05-1.
- TERZIEV, S., 2006. *Agentsionna zhurnalistika. Sashtnost na zhurnalisticheskata informatsia i tehnika za pisane na novini*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN: 954-07-2348-5.

WORD ORDER SPECIFICS OF PREDICATE MODIFIERS IN NEWS HEADLINES

Abstract. The proposed study illustrates and analyses two contemporary trends in the choice of word order of predicate modifiers in news headlines, focusing on the conditions created for altered reception of the message. The first mechanism consists in placing predicate modifiers (most of all for localization) at the end of the main headline, while the second one applies modifiers with an introductory function. The observations reveal how the traditional appearance of news headlines is altered by the specific word order and to what problems this leads regarding their informative value.

Keywords: headlines; news; predicate modifiers; word order; text reception

✉ **Dr. Silviya Peteva Koeva, Senior Lecturer**

ORCID iD: 0000-0002-8965-9332

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

2, "Teodosiy Tarnovski", Sveta gora

5003 V. Tarnovo, Bulgaria

E-mail: ssilvia_koeva@abv.bg